

ШОЛИНИ КЎЧАТ УСУЛИДА ЕТИШТИРИШДА ЭКИШ СХЕМАЛАРИ ВА БИОПРЕПАРАТЛАР ТАЪСИРИ

Рузимов Бекзод Юлдош угли, лаборатория муdiri,

Кодиров Батиржон Гулмухаммадович, лаборатория муdiri, к.х.ф.ф., к.и.х.

Комилов Шихназар Даврон угли тайанч дактарант

Базарбаев Нодирбек Баходир угли, лаборатория муdiri

Ушбу маколада шолнинг Искандар навини етиштириш схемалари ва биопрепаратлари усулларини куллаш тасирини урганиш услублари куйидагича. Ўзбекистон шолчилигида ҳосилдорлик кўрсаткичлари жаҳон шолчилиги кўрсаткичларидан пастлигича қолмоқда. Бунинг ўзига хос объектив ва субъектив сабаблари кўп бўлиб, шулардан бири дунё шолчилигида бошқа амалиётида кенг қўлланилаётган инновацион, ресурстежамкор технологиялардан фойдаланилмай келинаётганлигидир. Ўзбекистон

Республикаси Президентининг 2021 йил 2-февралдаги “Шоли етиштиришни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-4973 сон қарори билан шоли етиштириш, сақлаш, қайта ишлашнинг узлуксиз ва самарали тизимини такомиллаштириш, ички истеъмол бозорини гуруч маҳсулотлари билан барқарор таъминлаш ва экспорт салоҳиятини ошириш, бу борада илмий-тадқиқот ишларини кучайтириш ҳамда шоли етиштиришда сувни тежайдиган технологияларни кенг қўллаш бўйича аниқ вазифалар белгилаб берилган.

Халқаро ФАО ташкилоти маълумотларига қараганда «2022 йилда дунё бўйича 158,8 миллион гектар майдонда шоли экилиб, 742,5 миллион тонна дон ҳосили етиштирилган, Прогнозларга кўра, глобал иқлим таъсирида минтақамизда сув ресурслари камайиб бораверади, аҳоли сонининг ортиши ва саноатнинг ривожланиши ҳисобига сувга талаб йилдан-йилга ортади. Бундай ҳолларда сувтанқислигини бироз бўлсада юмшатишнинг ягона ечими сувни тежаш, унданоқилона фойдаланиш эканлигини ҳаётнинг ўзи исботлаб турибди.

Шолчиликда энг муҳим масалалардан бири уруғларни ундириб олиш ҳисобланади. Кутилаётган дон ҳосилдорлигини таъминловчи майдон бирлигидаги кўчат сони ҳамда тупланиш даражасига боғлиқ бўлади.

Шолчилик илмий-тадқиқот инстити олимлари томонидан яратилган ертапишар “Искандар” навини уруғларига экишдан олдин “Teria-s” биопрепарати билан ишлов берилиб махсус иссиқхоналарда шоли кўчатлари тайёрланди. Тайёрланган шоли кўчатларини 3 хил экиш схемаларида

механизация ёрдамида олдиндан тайёрлаб кўйилган шоли майдонларига жойлаштирилди.

Ўсимликнинг ўсув даврида ҳар бир фазасида фенологик кузатувлар олиб борилиб олинган натижалар куйидаги жадвалда келтирилди.

Дунёда шоли етиштирувчи бир қатор ривожланган давлатларда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида тупроқ-иқлим шароитларига мос навларни яратиш, танлаш, оқилона жойлаштириш, етиштиришнинг илғор ресурстежамкор технологияларни илмий асосланган ҳолда қўллаш эвазига дон сифати яхшиланиб юқори ҳосилдорликка ва иқтисодий самарадорликка эришилмоқда.

Шолини кўчат усулида экиб етиштириш усулининг куйидагича бир қанча фойдали жиҳатлари мавжуд бўлиб улар куйидагилардан иборат: бир ой мобайнида катта ер майдонларини суғориш, ўғитлаш, бегона ўтлардан тозалаш каби ишлари бартараф этилади, бу давр мобайнида шоли кўчатлари кўчатхонада камида бир ой ўстирилиб сув ва минерал ўғитлар билан таъминланади ва 25% гача ўғит тежаб қолинади; анъанавий, бевосита уруғидан экиб етиштириш усулида Ўзбекистон шароитида тавсияларга асосан бир гектар майдонга 160-200 кг шоли уруғи экилса, кўчат усулида эса 45-60 кг уруғ сарфланади, натижада ҳар бир гектардан 120-140 кг уруғлик тежаб қолинади; бир ой давомида шоли ўсимлиги ёш ниҳоллари кўчатхонада кичик майдонда парваришланганлиги учун унга сарфланадиган умумий сув меъёри 20-25% гача тежалди.

Келгусида 100 кундан ортиқ сув босиб турган дала майдони билан 70-75 кун сув босиб турган дала майдони тупроғининг барча сув-физик хусусиятлари бир-биридан катта фарқ қилади; кўчат усулида ўстирилган ва етиштирилган шоли ўсимлигининг ҳосилдорлиги анъанавий яъни уруғидан бевосита етиштирилган шоли ўсимлигиникига қараганда ҳар доимо 20 % гача ва ундан ҳам юқори бўлади; такрорий экин сифатида кузги буғдойдан бўшаган экин майдонларига шолини кўчат қилиб экиб ҳосил олиш имконияти мавжуд, чунки шоли дони тўлиқ пишиб етилиши учун керак бўладиган иссиқ кунлар ва талаб этиладиган фойдали ҳарорат йиғиндиси етарли бўлади; шоли кўчатлари асосий майдонларга ўтказилаётган вақтда бўйи 15-25 см бўлиб, дала бегона ўтлардан тозаланган бўлади, бегона ўтларга қарши кураш чораларининг ҳожати бўлмайди ва аксинча махсус қарши кураш чоралари деярли қисқаради; кўчатдан ўстирилган шоли ўсимлиги ҳеч қачон ётиб қолмайди, сабаби пояси калтароқ ва йўғонроқ, бакувват, тупланиш даражаси юқори бўлади ҳамда ташқи шамол таъсирларига ниҳоятда бардошли бўлиб ҳисобланад

Хоразм вилояти шароитида шолнинг “Искандар” навининг “Serxosil” биопрепарати билан баргидан озиклантиришда ўсимлик бўйи, тупланиши ва ўсишига таъсири.

Жадвал-1

№	Вариантлар	Ўсимликнинг бўйи см ҳисобида					
		Ўлчов муддатлари	15 май	4 июнь	24 июнь	14 июль	3 август
1	Teria-s 30X16X6 “Serxosil”		12,4	40,5	61,4	78,6	94,5
2		15,3	42,5	63,2	83,5	102,1	
3		12,4	33,4	64,6	92,6	105,3	
4		13,4	42,4	68,2	80,2	108,6	
5		16,4	34,3	62,7	93,6	109,4	
6		14,6	35,4	61,5	97,3	110,5	
7		12,4	34,2	66,3	84,5	108,4	
8		13,5	33,4	68,2	78,7	109,6	
9		16,5	42,5	67,4	90,6	108,2	
10		17,2	34,3	65,8	96,7	107,1	
1	Teria-s 30X14X4 “Serxosil”		13,6	39,6	61,5	87,6	105,2
2		15,4	34,8	58,6	86,4	108,7	
3		16,5	35,4	68,9	93,5	107,5	
4		15,7	35,6	59,5	90,4	108,5	
5		14,6	40,2	68,4	84,3	104,3	
6		17,4	36,7	64,6	97,6	108,2	
7		14,4	34,5	63,5	93,5	112,6	
8		15,4	42,4	60,7	87,7	107,4	
9		18,2	33,1	66,5	95,4	113,2	
10		17,6	41,2	67,4	98,2	108,5	
1	Teria-s 30X12X2 “Serxosil”		13,7	36,4	65,6	99,6	108,4
2		18,3	40,3	62,4	81,4	113,1	
3		15,2	36,5	68,4	83,5	115,4	
4		14,4	33,7	66,3	88,7	111,8	
5		18,2	42,3	69,6	86,4	114,4	
6		14,3	33,8	67,4	98,3	113,2	
7		15,3	41,2	62,1	98,6	112,6	
8		17,5	36,2	60,6	90,6	115,4	
9		16,4	40,4	67,6	102,3	113,2	
10		15,2	41,6	71,4	90,7	114,2	

Жадвал маълумотларидан кўришиб турибдики экиш схемалари бўйича олинган кузатувлар натижасида, ўсимликни баргидан “Serxosil” биопрепарати билан озиклантирилган 30x16x6 схемада қолган вариантларга нисбатан 10-14 см

юқори бўлганлиги аниқланди. Сабаби, ҳар бир уяда ўсимлик сони ошганда тупланиш сони камайиб, ўсимликнинг поя ўсиши кузатилди.

Хулоса

Шоли уруғларини бир текис ундириб майса ҳосил этишида биопрепаратлардан фойдаланиш ҳамда шоли кўчатларини вегетация даврида биостимуляторлар билан баргидан озиқлантириш шолидан юқори ҳосил олишга замин яратади.

Фойдаланган адабиётлар рўйхати

1. Джуманов Н. ва бошқа. «Ўзбекистон шароитида шolini кўчат усулида етиштириш технологияси бўйича тавсиялар». Тошкент. 2007 й. 6-10 бет.
2. [http://www. Tadbirkor-Fermer.uz](http://www.Tadbirkor-Fermer.uz) Ко'chat usulida sholi yetishtirish tehnologiyasi. 2019.Б. 2-15

